

Sploh se mi zdi, da se je Zidar kot prozaist vse preveč prepustil in podredil direktnim avtobiografskim doživetjem. Vzrok za to moramo iskati v njegovem dosedanem pesniškem oblikovanju in ustvarjanju. Le-to pa je seveda zaradi svoje narave povsem neločljivo povezano in odvisno od elementarnih in primarnih osebnih doživetij sveta, življenja in stvari. Zato Zidar kot prozaist s pesniško provenienco kdaj pa kdaj omahuje pred življenjskim dogodkom in njegovo mnogostransko razsežnostjo, zato se mu idejno jedro dogodka in njegove usodnosti zakrije, kot se je zakrilo v opisu atentata v avtobiografsko rezoniranje, groza dogodka pa v avtorjevo moraliziranje o preteklosti in vojni.

Zidar se poizkuša v *Sohi* dvigniti na raven moderne angažirane proze. Modernosti Zidarjeve *Sohe* ne smemo iskati ne na oblikovnem polju niti v okvirih sinteze in prepletanja sodobnih filozofskih tokov s proznimi in intelektualistično pripovednimi elementi, marveč v avtorjevem načelnem idejnem izhodišču. In prav to izhodišče, ki je pogojilo antiidilične in groteskne tone v tem Zidarjevem proznem prvencu, se mi zdi glavna literarna značilnost *Sohe z oltarja domovine*.

Bojan Štih

NIKO GRAFENAUER, VEČER PRED PRAZNIKOM

Tale kratki zapis o Grafenauerjevi prvi pesniški zbirki ima namen ugotoviti nekaj značilnosti *Večera pred praznikom*.^{*} Hitro lahko spoznamo, da je ta lirika po svoji idejnosti kakor tudi po avtorjevem pristopu k snovi tesno povezana z obćim tokom novejše slovenske poezije. Glede na splošni vtis, ki ga zbirka naredi, moramo ugotoviti, da temni ton prevladuje nad svetlim. Ta osnovni ton je nekako zaobsežen v pojmi: noć, tema, tišina, samota, žalost, bol, rana, smrt, in v glagolih, ki izražajo nekoliko žalostna ali boleća razpoloženja. Z omenjenimi pojmi se v knjigi nenavadno pogostokrat srećujemo. Čustvo bolećine zavzema osrednje mesto in najveć prostora v zbirki.

Narava predstavlja v Grafenauerjevem izpovedovanju zelo važen element. Pesnik se prav nič ne trudi, da bi jo opisoval objektivistićno, marveć njene pojave preoblikuje v skladu s svojim doživljanjem; vanjo vedno vpleta sebe, ob njej razćišćuje svoje probleme. Pravzaprav je većina pesmi tvorćevih osebnih lirskih stanj; većinoma govori o sebi; zanimivo je, da se skoraj v vseh pesmih pojavljajo glagoli v prvi osebi ednine. Individualna črta izstopa na vseh krajih. To odloćno slovo lirićnemu objektivizmu je ena najbolj tipićnih znaćilnosti našega pesnika.

Pesmi so razvrćene v šest razdelkov; razdelitev je smiselna in ćloveku pomaga, da se laže približa problematiki zbirke. Zdi se, da je pesnik našel v znaćilnih pojavih narave, kot so zorenje, umiranje, pomladno snovanje, podobnost s procesi v sebi; in to spoznanje je uporabil tudi pri ureditvi zbirke.

Že v prvem razdelku, *Lira*, se srećamo z bolećino. To ćustvo vnaša v zbirko razgibanost in daje pesniku zagon, da išće izhod iz nepomirljivega stanja. V knjigi je izpovedano v številnih oblikah. Čutiti je, kot bi bilo nekje zadaj vedno pripravljeno, da se pojavi. V prvem razdelku nastopa kot ena

^{*} Niko Grafenauer, *Većer pred praznikom*. Zbirka Tokovi ćasa. Državna založba Solvenije. Ljubljana 1962.

stran zaznavnega sveta in kot en del pesnika samega. Značilno individualno črto dobi s tem, da se neprestano prepleta s samoto, tišino, nočjo, s sanjami in s pesnikovim približevanjem naravi in stvarem.

V drugem razdelku, *Zorenje*, se bolečina skorajda umakne tišini, doživljanju narave, sanjam, radovednosti. »Jaz sem še speči cvet v krvi letnih časov« (27). V tretjem ciklusu, *Kakor umiranje*, se bolečina močno razraste. Pesnik odkriva neskladnosti v svetu v vedno večji meri. »V očeh je skrita moja najtežja rana« (32). Vsega prevzame to bridko čustvo. Njegova »duša je temno srečavanje senc«. Ta »senca, ki zastira dušo«, predstavlja bolečino, ki se z njo pesnik ne more pomiriti. V tej pokrajini žalosti zanj ni poti. Zato išče izhoda. Tudi naslednji razdelek, *Obredi*, izzvani še ves v temnih in žalostnih tonih. Vendar je pesnikova pozornost obrnjena že bolj v zunanji svet.

V tendenci, da bi se približal stvarem, se razodeva pesnikovo prizadevanje, kako najti izhod iz stanja, ki ga izpovedujeta srednja dva razdelka. Opazimo jo lahko že v prejšnjih razdelkih, do največjega izraza pa pride v predzadnjem ciklusu — *Samota*. Pri stvarih odkriva strani, ki jih do sedaj ni poznal. Posebno ga zanima njihov mir, mrtvost. Preko sna je ušel »senci sveta«, ki mu je do sedaj zakrivala dušo, in prišel na »dno mrtvih stvari«. Ko se je približal stvarem, je tudi sebe znova našel. »Pri svojem začetku stojim: smrt me spet približa sebi« (59).

Dokončno pa izginejo »sence« iz njegove duše in »obtožbe oči« v zadnjem razdelku *Pomlad in odsevi*. Izhod je našel v ustvarjanju, v nepomirljivi težnji po odkrivanju skrivnosti in v darovanju sebe. Njegove sanje, slutnje in klic, ki ga neprestano vabi v neme in neznanе dežele, gredo vedno naprej, kažejo pot. Tendence, ki ga je prej silila k stvarem, se izkristalizira v spoznanje: »sreča drži le navzdol« (68). Skleпам, da s tem »navzdol« misli na svet mrtvih stvari. Tako nam je tudi laže razumljiva misel iz razdelka *Kakor umiranje*: »Razkroj je končni cilj vsega« (35). Najkrajše pa je ta misel izražena tule: »vse, kar odteka, je dano / v klicu z neba, ki čez prag / bitja se k dnu spet povrača« (*Spevi*, 72).

Ta pesniški razvoj izraža Grafenauerjevo lirsko razčiščevanje in odkrivanje odnosov med njim in svetom. Nakazana pot je začrtana dokaj izrazito, k čemur pripomore tudi ureditev zbirke; posamezni ciklusi predstavljajo pomembna križišča v Grafenauerjevem lirskem svetu, notranja napetost je vedno prisotna; gibanje se nekoliko zaustavi le v srednjih dveh ciklusih; šele na koncu se krog nekako zaključi, vendar je tudi tu nakazana možnost razvoja naprej: »sanje še dalje kažejo pot« (71).

V prvem delu knjige prevladuje čutnost; pesnikova zavest sprejema preko čutnih zaznav. Duhovne prvine se pojavljajo v snu in spominu kot manj poudarjen del doživetja. Vendar miselni element neprestano pridobiva veljavo; posebno pomemben pa postane v zadnjih dveh razdelkih, kjer stopi na prvo mesto, čeprav je čustveni element še zmeraj močno udeležen.

Grafenauerjev oblikovalni postopek ima številne posebnosti. Terja jih predvsem pesnikova močna subjektivizacija resničnosti. Tako prikazuje Grafenauer pojave iz okolja v skladu z zakonitostmi svojega pesniškega sveta; njihove splošne značilnosti se včasih skoraj skrijejo za posebnimi. Po teh posebnih karakteristikah lahko ugotovimo tudi svojevrstni razpoloženski ton te lirike, ki smo v začetku zanj rekli, da v njem prevladujejo temnejši odtenki. Tudi jezik ima izrazite individualne črte. Posameznim pojmom daje pesnik

svoj pomen, tako da se ne skladajo s splošno rabo, npr.: noč, smrt, mrtev, sij, bog. Take besede v knjigi pogostokrat srečujemo, imajo že skoraj simboličen pomen; pojavi, ki jih označujejo, zavzemajo v tej liriki pomembno mesto. — Pesnik zelo neguje pesniško primero, metaforo. Metaforičnost je zelo svojevrstna, in čeprav se nekatere podobe v nekoliko spremenjeni obliki pojavijo večkrat, tudi dokaj bogata. Veliko metaforičnega gradiva mu nudi narava s številčnostjo in razkošnostjo svojih pojavov.

Verz je svoboden in večinoma brez rime. Ritem se v glavnem podreja vsebini izpovedi. Značilno je, da so čutna doživetja oblikovana v svobodnih verzih brez rim, medtem ko imajo pesmi z močnejšo intelektualno udeležbo in »obredi« bolj vezan verzni sistem in rime. Veliko skrb posveča gradnji pesmi; pesniške podobe zelo sproščeno razporeja. Posebno razveseljiva je ekonomičnost izraza.

Grafenauerjeva prva pesniška zbirka ima vrsto kvalitet. Izpričuje avtorjevo trdno prizadevanje, da bi hodil v mlajši slovenski liriki samostojno lirsko pot. Tendenca, da bi v svojem jeziku in obliki izrazil enkratnost svojih čustvenih in miselnih doživetij, je že obrodila nekaj lepih sadov. Knjiga je urejena enotno. V njej je podana človeško zanimiva pot do odgovorov na nekatera osrednja vprašanja o življenju in bivanju.

France Novak

JOŽE JAVORŠEK, OKUS SVETA

Dvoumnost *Okusa sveta* izrazito manifestira otroške bolezni naše nevzpodbujane potopisne literature. Po avtorjih je eksotičnost daljnih krajev eksotičnost nečesa, s čimer se nismo seznanili, in nikakor eksotičnost jedra, ali bolje: nikakor eksotičnost vsakodnevnega življenja; in to nam deklarirajo na tako poučen način, da še kar naprej mislimo, da z njimi vred verjamemo prejšnje. Sicer jim zavidamo, prav z zoprnostjo, in je komaj še potrebno, da nam s slabo zadržano ihto dokazujejo, kako do konca svojih potopisov vrtijo svet.

Elemente lastnega karakterja si v bolj priznanih literarnih zvrsteh komaj upamo drzno kazati. S tem pojasnujem prvi stavek.

Okus sveta je stilistično in geografsko blesteč poseg zelo omikanega človeka. Izvrstni opisi mest! Tudi če so pristranski, so risani z brezhibno roko, ki izzove prav filmsko sliko. Opis stikov s tujimi kulturami je kljub nezajetnosti knjige zmagoslaven dokaz, da potopis ni več gola reportaža.

Opisi ljudi s poti in tako imenovane intimne izpovedi, kot jih neintimno kliče ovitek, se prečitno nagibajo v prid avtorju.

Zato se poante odstavkov, ki koketirajo bodisi z bralci, bodisi z Evami v knjigi, edini spodrsrljaji *Okusa sveta*. Naj bodo to triumfi, ki mu jih privoščimo, naj prozorne skromnosti, ki jih ne maramo. Če bi se avtor hotel diskretno umakniti v zenovski tempelj, bi imeli žlahtno slovensko potopisno knjigo.

Andrej Loos